

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

✘ Σκέψεις για τη γέννηση μέσα από την Ιστορία μιας ενιαίας Πολιτισμικής Κληρονομιάς

Η μελέτη της ιστορίας από την εμφάνισή της έχει πάντα κάποιο σκοπό : να διακριθεί η αλήθεια από το ψέμα (σε περιπτώσεις κομβικών σημείων όπως ισχυρών προσωπικοτήτων ή τεταμένων καταστάσεων [επαναστάσεις, πόλεμοι] που «άλλαξαν την ιστορία»), να εξαχθούν διδακτικά συμπεράσματα μέσα από μια αμερόληπτη κριτική, να τιμηθούν ιδεώδη, να προαχθούν ιδεολογίες πολιτικές ή θεολογικά πιστεύω, να αποτελέσει ένα βήμα προς την αυτογνωσία και τον αυτό-προσδιορισμό μας.

Γνωρίζοντας την εξέλιξη της ιστοριογραφίας από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, παρατηρούμε ότι ο άνθρωπος στάθηκε απέναντι στο παρελθόν του με ποικίλες διανοητικές, και καμιά φορά συναίσθηματικές πλώσεις.

Η Ευρωπαϊκή ιστορία είναι κορμός του Δυτικού Πολιτισμού, και αποτελεί στην εποχή μας καθοδηγητικό παράγοντα στο τομέα της παγκόσμιας πολιτικής. Είναι βασικότατο κομμάτι της εκπαίδευσης των νέων, και σίγουρα η κατοχή ιστορικής γνώσης προσδίδει σε ένα λαό ισχύ, και ίσως μια κατοχύρωση δικαιωμάτων που υποχρεώσεων για το μέλλον. Γνωρίζοντας την εξέλιξη της ιστοριογραφίας από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, παρατηρούμε ότι ο άνθρωπος στάθηκε απέναντι στο παρελθόν του με ποικίλες διανοητικές, και καμιά φορά συναίσθηματικές πλώσεις.

Θα μπορούσαμε να διακρίνουμε κάποια διαφορά μεταξύ των όρων «Ιστορία της Ευρώπης» και «Ιστορία των Ευρωπαίων». Ενώ ο πρώτος δίνει την αίσθηση της μελέτης της ιστορίας σε ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό τόπο, την Ευρωπαϊκή ήπειρο, ο δεύτερος εστιάζεται σε ανθρώπους που έχουν μια συνειδητοποιημένη ιδιότητα : την υπαγωγή τους, άσχετα με την εθνική τους ταυτότητα, σε μια ευρύτερη του έθνους κοινωνική δομή, η οποία τους διακρίνει από οποιονδήποτε άλλον, ακόμη και αν δεν γνωρίζαμε κάποιο άλλο χαρακτηριστικό τους. Ο όρος Ευρώπη, αν και υπαρκτός από την αρχαιότητα, δεν ανταποκρινόταν στο σημερινό εύρος του όρου, και περισσότερο διέκρινε αρχικά τον κάτοικο των Ελληνικών πόλεων – κρατών απέναντι στην ανταγωνιστική περσική αυτοκρατορία. Η συνειδητοποίηση ωστόσο της ευρωπαϊκής ταυτότητας χρειάστηκε χρόνο για να απομοιωθεί από τα έθνη που γεννήθηκαν στην Ευρώπη, όπως αντίστοιχα συνέβη στην ελληνική αρχαιότητα με την ιδιότητα του Έλληνα από τον Αθηναίο ή τον Σπαρτιάτη πολίτη.

Η ιδιαιτερότητα όμως της ιστορίας των Ευρωπαίων σε σχέση για παράδειγμα με την ιστορία των Αφρικανών, είναι η βαρύτητά της στη παγκόσμια ιστορία κατά τους τελευταίους είκοσι πέντε αιώνες, μέχρι σήμερα. Επίσης το ότι διατηρήθηκε άφθαρτη ακόμη και μετά από ασιατικές επιδρομές ή κατακτήσεις (Μογγόλοι ή Οθωμανική αυτοκρατορία), δεν οφείλεται μόνο σε γεωγραφική ενότητα, αλλά και σε πολιτισμική συγγένεια των Ευρωπαίων εθνών μεταξύ τους. Αυτή η πολιτισμική συγγένεια περιγράφεται και στο άρθρο του Πωλ Βαλερύ με τίτλο: «Χαρακτηριστικά του Ευρωπαϊκού πνεύματος.»

Στην Ευρώπη είναι χαρακτηριστική η ανάμιξη ιστοριών και η ανταλλαγή πολιτισμικών στοιχείων των διαφόρων εθνοτήτων, είτε μέσα από την μίμηση είτε μέσω της σύγκρουσης. Δεν θα μπορούσαμε να μελετήσουμε την ιστορία κανενός Ευρωπαϊκού έθνους χωριστά από τα άλλα. Έτσι ακριβώς γεννιέται κατά τη γνώμη μας αυτή η ευρύτερη υπέρ-εθνική κοινωνική δομή, που σήμερα εξωτερικεύεται σε μία οικονομική κοινότητα με πολιτικό-κοινωνικά οράματα σύγκλισης. Από την άλλη η Ευρώπη φαίνεται να διακρίνει τον εαυτό της από το μη Ευρωπαϊκό στοιχείο. Βλέπουμε για παράδειγμα στην εποχή μας την μη αποδοχή της ένταξης της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όχι από μια κυβέρνηση ενός μόνο Ευρωπαϊκού κράτους, που θα εξέφραζε μόνο ένα ποσοστό του λαού που κυβερνά, αλλά από δημοψηφίσματα σε διάφορες Ευρωπαϊκές χώρες. Αυτό στηρίζεται άραγε μόνο σε οικονομικά κριτήρια ή δείχνει μια σαφή γνώμη για το ότι υπάρχουν αντιτάσεις στον χαρακτηρισμό ενός έθνους σαν Ευρωπαϊκό ή μη;

Σύμφωνα με το άρθρο του Πωλ Βαλερύ που προαναφέραμε «Κάθε φυλή και κάθε γη που διαδοχικά εκρμαίσθηκε, εκχριστιανίσθηκε και υπεβλήθη, ως προς τα του πνευματικά, στην πειθαρχία των Ελλήνων είναι απολύτως ευρωπαϊκή.»

Οι τρεις ιδιότητες που αναφέρονται μπορεί μεν να έχτισαν την ιδιότητα του Ευρωπαϊσμού, αλλά υπήρξαν οικονομικά, πολιτικά και στρατηγικά τεκταινόμενα που αντιθέτως πολύ-διέσπασαν την Γηραιά Ήπειρο, και έκαναν απαραίτητη την χρήση επιμέρους προσεγγίσεων στην μελέτη και αποκωδικοποίηση του συνολικού Ευρωπαϊκού παρελθόντος. Για παράδειγμα η αποικιοκρατία και ο εμπορικός ανταγωνισμός μεταξύ Αγγλίας, Ισπανίας, Γαλλίας και Ολλανδίας δημιούργησε οικονομική ισχύ στις χώρες αυτές, ενώ την ίδια περίοδο τα Βαλκάνια ήταν υπό Οθωμανική κατοχή. Η Ευρώπη, σαν ήπειρος – κόλπος ενδοξότατων πολιτισμών, έχει ένα πολύ μεγάλο πλήθος φυλών και εθνοτήτων, καθώς άλλωστε πάντοτε χαρακτηριζόταν – ακόμα και κατά την περίοδο των ισχυρών αυτοκρατοριών που ήκμασαν και παρήκμασαν στα εδάφη της (ελληνιστική, ρωμαϊκή, οθωμανική) – από μια σχετική ελευθερία πολιτισμικής έκφρασης και αλληλεπίδρασης αυτών. Έτσι σήμερα φτάνουμε στο σημείο, παρ'όλες τις αλλαγές μέσα στο πέρασμα των αιώνων, πολλές εθνοότητες να έχουν να επιδείξουν μια συνεχιζόμενη ιστορική παρουσία αιώνων, κάτι που καθιστά την μελέτη της ιστορίας τους αυτοσυστα.

Όμως η Ευρώπη, ακριβώς επειδή είναι ένα σύνολο διαφορετικών «αυτόφωτων» πολιτισμών, μοιρασμένων σε τόπο και χρόνο, και ακριβώς επειδή ένας πολιτισμός δεν δημιουργείται ποτέ χωρίς να πάρει (να δώσει, να ανταλλάξει και να ληλητήσει) στοιχεία από τους γύρω του, κρύβει στην ιστορία της σκοτεινές εποχές αλληλοπαραγμών. Είναι όντως πολλές οι διαφορές που μέχρι πρόσφατα προκαλούσαν πληγές, αναπαράγοντα τα μίση, και συχνά οδηγούν σε αλληλοπαραγμούς ή βίαια γεγονότα (πχ. Γερμανικός ιμπεριαλισμός Πρώτου και Δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, διάλυση σοσιαλιστικών κρατών όπως Σοβιετικής Ένωσης ή Γιουγκοσλαβίας, αυτονομιστικές τάσεις όπως της Ιρλανδίας, των Βάσκων, διάφορες μενονότητες).

Η διαπολιτισμικότητα σε επίπεδο εθνών προκαλείται από την απαίτηση για ανεξαρτησία και ελευθερία των λαών, και αυτό είναι παγκόσμιο φαινόμενο. Η φράση «πολλές Ευρώπες» σημαίνει διαχωρισμούς αγεφύρωτους, χάσματα και αξεπέραστες διαφορές μεταξύ των εθνών που ζουν στην Ευρωπαϊκή ήπειρο, και που μέσα στο πέρασμα των αιώνων δεν ξεπεράστηκαν ποτέ.

Η Ευρώπη έχει διαιρεθεί σε βόρεια και νότια-μεσογειακή, σε ανατολική ή δυτικό μπλοκ, σε χριστιανική ορθόδοξη, καθολική ή προτεσταντική, σε ολαβική τευτονική ή λατινογενής, σε φασιστική σοσιαλιστική ή φιλελεύθερη δημοκρατική, σε ισχυρή οικονομικά Ευρώπη που είναι σε θέση να χαράξει πορείες παγκόσμιες και η ασθενέστερη που ακολουθεί, και σήμερα σε Ευρώπη που έχει ενταχθεί στο ευρωπαϊκό ιδεώδες της Ε.Ε. και σε Ευρώπη που είναι εκτός αυτού. Ακόμη βαθύτερα, στο εσωτερικό των ευρωπαϊκών χωρών ή και βασιλείων για τους προηγούμενους αιώνες, οι διαίρεσεις συνεχίζονται με γνώμονα το φύλο, την φυλή, τον πλούτο ή και τις ιδέες του κάθε ανθρώπου.

Η ιστοριογραφία, όπως και οι υπόλοιπες επιστήμες, ήταν αποκύημα της κάθε εποχής και του προσωπικού ιδεολογικού υπόβαθρου του μελετητή και της ιστοριογραφικής σχολής που. Η αντίληψη της πραγματικότητας του παρελθόντος και του μέλλοντος, ακόμη και με την ύπαρξη επιστημονικών αρχών, δεν μπορεί να ξεφύγει από την ατμόσφαιρα σκέψης που είναι δεδομένη κάθε στιγμή. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά την ιστορία της Ευρώπης, βλέπουμε ότι η αυξανόμενη επίδραση της επιστήμης αλλά και της φιλοσοφίας οδηγεί σε πιο επιστημονικά θεωρητικές και αφηρημένες μορφές ιστοριογραφίας.

Η προσπάθεια για επιστημονική αντικειμενικότητα και απόσπαση θα απαιτούσε μια διάθεση κριτικής στάσης από την ανθρωπότητα για τον εαυτό της, κριτική που όμως θα έχει σαν βάση ένα στέρεο σύστημα ηθικής και τόλμη να αποκαλυφθούν όλες οι σκοτεινές πλευρές ενώπιον ολόκληρης της ανθρωπότητας. Η ιστοριογραφία όμως άσχετα από την ακαδημαϊκότητα και τις περαγμένες της εγκυρότητας δεν εξυπηρετούσε ανέκαθεν και αυτή την απαίτηση. Η ιστοριογραφία, ακόμα και σαν επαγγελματική και ακαδημαϊκή σε συγκεκριμένες περιόδους εξυπηρετούσε σκοπιμότητες ή και προσωπικές μεταιοδοξίες ιστορικών φιλοσόφων, όπως για παράδειγμα οι θεωρίες των φασιστικών, εθνικιστικών κρατών για την εθνολογική προέλευση του πληθυσμού τους ή και η ατελής και μονολιθική εξέταση του παρελθόντος από τα ολοκληρωτικά μαρξιστικά καθεστώτα πχ. κρατών των Βαλκανίων πριν την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης. Ο κατακερματισμός και η περιπλοκή στην μελέτη της ιστορίας θα εξυπηρετούσε ίσως θεωρητικές της ιστορίας σαν αυτές που μόλις αναφέραμε, που διακρίνονται από την χωριστικότητα και τον νοητικό ερεθισμό. Όχι μόνο η ιστορία αλλά και οι μέθοδοι προσέγγισής της μπορούν να χρησιμοποιηθούν στρεβλά, αν το κίνητρο είναι νοσηρό.

Στην εισαγωγή του βιβλίου του G. Iggers "Η ιστοριογραφία στον 20ο Αιώνα", περιγράφεται η σύγχρονη επιστημονική ιστοριογραφία, η οποία εστιάζοντας την ιστορική έρευνα σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο εξέλιξης του ανθρώπου, ερευνά τις αλληλεπιδράσεις ευρύτερων-ανώνυμων στην κλασική ιστορία-ομάδων, πέρα από τις κορυφαίες ιστορικές προσωπικότητες. Η ιστοριογραφία που είναι επηρεασμένη από την μαρξιστική θεωρία, κάνουντας κριτική στον ιστορικό του 19ου αιώνα, αναδεικνύει άψαυστες πλευρές της ιστορίας. Πιο συγκεκριμένα, εφαρμόζόμενα τα παραπάνω στην Ευρωπαϊκή ιστορία, φέρνουν στο προσκήνιο «Ευρώπες» νέων τάσεων, κοινωνικών ομάδων και μετουσιωτικών δυνάμεων και κινήματων , αφανών στον ιστορικό.

Ακόμη περισσότερο κάποιες πλευρές σύγχρονης ιστοριογραφίας, με ακόμη πιο θεωρητική επιστημονική βάση και υπό την επιρροή των φυσικών επιστημών, εισάγουν στην ιστοριογραφία την μελέτη παράλληλων εξελίξεων στην ίδια χρονική περίοδο. Όπως αναφέρεται στην εισαγωγή του βιβλίου του G. Iggers που αναφέραμε και πιο πάνω : «Ο χρόνος με τη νευτώνεια έννοια, ως μια αντικειμενική οντότητα, ή με την καντιανή έννοια, ως μια οικουμενική κατηγορία της σκέψης, δεν υπήρχε πλέον. Ο ιστορικός χρόνος παραλλάσσει, σύμφωνα με τον Μπρωντέλ, ανάλογα με το αντικείμενο της μελέτης, κάθε φορά έχει διαφορετική ταχύτητα και ρυθμό, ανάλογα με το αν ο ιστορικός έχει να κάνει με μεγάλες επικαλύπτουσες δομές μέσα στις οποίες η φυσική, η κοινωνική, η οικονομική και η πολιτισμική ιστορία προχωρούν με αργές αλλαγές, ή με το γρήγορο σφυγμό της πολιτικής ιστορίας.»

Οι παραπάνω ιστοριογραφικές προσεγγίσεις, μαζί με τη μακροβιότητα της Ευρωπαϊκής ιστορίας, τον εξ' ορισμού ευρύτατο γεωγραφικό της χώρο, την πολύπλευρη και πάντα πρωτοπόρα πνευματική της γονιμότητα σε επιστήμη, φιλοσοφία και τέχνη, και τέλος την ανατροπή από τους εξευγενισμένους πολιτικά πολιτισμούς της Αρχαίας Ελλάδας και της Ρώμης, δείχνουν ότι είναι πράγματι προτιμότερη η αναφορά σε Ευρώπες απ' ότι στην Ευρώπη. Το συμπέρασμα αυτό ενισχύεται αν σκεφτούμε ότι η Ευρώπη αποτελούσε πάντοτε μια οικογένεια πολλών διαφορετικών , αλλά όχι αντίθετων ούτε όμοιων , πολιτισμών.

Γενικά πάντως η πρόοδος της σκέψης μαζί με τις ανάγκες του μέλλοντος της κάθε εποχής υπαγορεύουν τρόπους πνευματικής δημιουργικότητας στις επιστήμες. Στην σύγχρονη ιστοριογραφία αντανακλάται η αβεβαιότητα σε παγκόσμιο επίπεδο για την πλαηνητική κρίση ως προς την ενέργεια, το περιβάλλον, το δημογραφικό πρόβλημα, τα όπλα μαζικής καταστροφής, την οικονομική αθηναγία και την πολιτική αδιαλλαξία σε διεθνές επίπεδο. Η στροφή προς στην ιστορία του δυτικού πολιτισμού και της Ευρώπης ειδικότερα, που είναι όπως είπαμε η μήτρα του δυτικού πολιτισμού που διαμόρφωσε την σημερινή πραγματικότητα, θα μπορούσε να δώσει αφορμές για γόνιμο προβληματισμό για το μέλλον.

[1] ΕΛΕΝΗ ΑΡΒΕΛΕΡ ,MAURICE AYMARD, ΟΙ ΕΥΡΩΠΑΙΟΙ, τ.Α΄ , εκδ.Σαββάλας, 2003

[2] G. IGGERS, Η ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ ΣΤΟΝ 20Ο ΑΙΩΝΑ, ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΟΥ ΜΕΤΑΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΥ, ΑΘΗΝΑ , εκδ. ΝΕΦΕΛΗ, 1999

21 Μαΐου 2009

Δημήτρης Σαρηνάκης
Μέλος της ΜΚΟ Σόλων
ds@solon.org.gr